

Invandring till Sverige ger lägre yrkesstatus

JAN EKBERG OCH DAN-OLOF ROOTH

Jan Ekberg är professor i nationalekonomi och verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Växjö universitet. jan.ekberg@vxu.se

Dan-Olof Rooth är docent i nationalekonomi och universitetslektor vid Högskolan i Kalmar. Båda har som forskningsområde invandring och arbetsmarknad. dan-olof.rooth@hik.se

I denna artikel presenteras en undersökning av hur invandrares yrkesstatus utvecklas över tiden i Sverige. Vi finner att invandrares yrkesstatus går ned strax efter invandringstillfället för att sedan stiga. Detta U-format samband är tydligast för välutbildade flyktingar. Trots att deras yrkesstatus stiger över tiden uppnår de emellertid inte den yrkesstatus de hade i hemlandet ens efter mer än fjorton års vistelse i Sverige. Detta tyder på att svensk arbetsmarknad har en dålig förmåga att ta hand om den resurs som utrikes födda akademiker utgör.

Den infödda befolkningen i ett land uppvisar normalt en uppåtgående rörlighet i relativ inkomst (inkomst jämfört med inkomst i den övriga befolkningen) och yrkesstatus över livsrytmen. Över tiden förvärvar individerna utbildning och erfarenheter som gör att man klarar alltmer kvalificerade arbetsuppgifter. För individer som deltar i internationell migration kan dock förloppet vara helt annorlunda. Migration kan leda till att individen initialt rör sig nedåt i relativ inkomst och yrkesstatus och att det uppstår ett U-format samband över tiden.

Hur individens yrkesrörlighet ser ut vid förflyttning från hemlandet till invandringslandet och därefter fortsättningsvis i invandringslandet kan antas bero på graden av internationell överförbarhet av humankapital. Ju mindre den internationella överförbarheten är desto större är sannolikheten att det strax efter invandringstidpunkten sker rörlighet nedåt i yrkesstatus jämfört med den status man hade i hemlandet. Troligen följer då också att den relativa inkomsten initialt blir lägre än i hemlandet (den absoluta inkomsten kan ändå bli högre om flyttningen sker från ett låginkomstland till ett höginkomstland). Förloppet förstärks om diskriminering dessutom föreligger. Efterhand som individen skaffar sig utbildning och erfarenheter av betydelse för framgång så sker rörlighet uppåt i yrkesstatus och relativ inkomst. Yrkesrörlighet och relativ inkomst i samband med internationell migration skulle således uppvisa ett U-format samband.

Det finns endast ett fåtal studier av hur invandrares yrkesstatus utvecklar sig över tiden, vilket främst torde bero på att registeruppgifter om invandrares yrke i utvandringslandet ofta saknas. I en studie undersöks invandrare i Tyskland (Bauer och Zimmermann 1999) och i en annan invandrare i Australien (Chiswick, Lee och Miller 2003). Båda undersökningarna finner tydligt stöd för ett U-format samband i yrkesstatus. I båda fallen är dock observationstiden efter invandringstillfället tämligen kort och uppgår endast till sex respektive tre år.

Ett tack riktas till Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) för finansiellt stöd till den presenterade undersökningen.

1. En svensk studie

Inom projektet Invandrades Arbetsmarknad, Språkkunskaper och Sociala Nätverk (IASS) genomfördes under våren 2003 intervjuer med 559 manliga flyktingar som fått permanent uppehållstillstånd under perioden 1987–89 (Rooth 2004). Flertalet var flyktingar från utomeuropeiska länder. Då intervjuerna genomfördes hade gruppen således varit minst fjorton år i Sverige. Genom intervjuerna erhöles uppgifter för 381 individer om yrke i hemlandet strax före utvandringen och efterföljande yrke i Sverige. Antalet individer är ganska litet men nedanstående beskrivning kan ändå ge en fingervisning om vad som händer med yrkesrörligheten för flyktingar.

Yrkena sammanfördes i tre breda yrkesgrupper. Den första gruppen, vilken vi kallar för högstatusyrken, består av yrken som vanligtvis kräver akademisk utbildning, medan den andra gruppen, vilken vi kallar för mellanstatusyrken, består av yrken som vanligtvis inte kräver mer än en gymnasial utbildning. Den tredje gruppen, vilken vi kallar för lågstatusyrken, består av yrken som vanligtvis inte kräver någon utbildning utöver grundskolan. Vi undersöker de som i sitt hemland hade yrken på högstatus- eller mellanstatusnivå. Dessa utgjorde 366 individer. De femton personer som hade ett lågstatusyrke i sitt hemland kan per definition inte röra sig nedåt efter ankomsten till Sverige och är därför av mindre intresse.

Varje yrkesgrupp har tilldelats dels positionspoäng, dels yrkeslön. Båda måtten mäter yrkesstatus. Högstatusyrken har tilldelats positionspoäng 3, mellanstatusyrken positionspoäng 2 och lågstatusyrken har positionspoäng 1. Yrkeslön beräknas genom att varje yrke på finfördelad nivå inom respektive yrkesgrupp tilldelas den lön som gäller för heltidsanställda män i Sverige i åldern 25–55 år. Denna lön tilldelas också det yrke som individen hade i sitt hemland. Yrkeslönen för hemlandet är således den beräknade lön som individen skulle ha erhållit om lönen där varit densamma som för motsvarande yrke i Sverige. Yrkeslönen är således endast ett annat sätt att ange yrkesstatus. Närmare information om hur yrkeslönen beräknats finns i Ekberg och Rooth (2005).

2. Yrkesrörlighet från hemlandet och i Sverige

I tabell 1 anges positionspoäng för yrkesstatus och yrkeslön för yrke vid tre tidpunkter: (1) i hemlandet före invandringstillfället, (2) vid tidpunkten för första anställningen i Sverige och (3) vid intervjutillfället, då personen vistats i Sverige i minst fjorton år. Det framgår att det U-formade sambandet är djupare för individer med högstatusyrken i hemlandet. Detta gäller både beräknat utifrån positionspoäng och utifrån yrkeslön. Yrkeslönen för första yrke i Sverige är cirka tjugo procent lägre än yrkeslönen i hemlandet. Därefter sker en viss återhämtning, men den är inte fullständig. Fortfarande efter minst fjorton års vistelse i Sverige är yrkeslönen cirka tio procent lägre

än i hemlandet.¹ För de som har mellanstatusyrken i hemlandet är det U-formade sambandet flackare. En viss sänkning i yrkesstatus och yrkeslön sker initialt, men en fullständig återhämtning har skett vid observationsperiodens slut.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det främst är personer som haft högstatusyrken i sitt hemland som har svårt att nå samma yrkesposition i Sverige. Låt oss därför närmare betrakta den gruppen.

Tabell 1
Positionspoäng
och yrkeslön*

Yrke i hemlandet	Hemlandet	Första yrke i Sverige	Nuvarande yrke i Sverige
Högstatus:			
Positionspoäng	3,0	2,0	2,5
Yrkeslön	20 700	16 800	18 800
Mellanstatus:			
Positionspoäng	2,0	1,8	2,0
Yrkeslön	16 500	16 000	17 000

* Med nuvarande yrke menas det yrke man hade 2003, dvs efter att man vistas minst fjorton år i Sverige.

3. Högstatusyrke i hemlandet

Det fanns 147 individer med högstatusyrken i hemlandet. Utbildningsmässigt finns skillnader inom gruppen. Även om flertalet har en akademisk utbildning så gäller inte detta alla. Tjugoåtta procent hade ett yrke i hemlandet som krävde en lång akademisk utbildning (kallad kategori 1 nedan) och trettiofyra procent hade ett yrke i hemlandet som krävde en kortare akademisk utbildning (kallad kategori 2 nedan). Återstående trettio procent saknade akademisk utbildning (kallad kategori 3 nedan). I tabell 2 visas yrkesrörligheten för de tre grupperna.

Det framgår att inte någon av grupperna lyckas återvinna den position man hade i hemlandet. Både nuvarande (år 2003) positionspoäng och yrkeslön är lägre än i hemlandet. Det framgår att den mest välutbildade gruppen (Kategori 1) uppvisar det mest tydliga U-formade sambandet. Yrkeslönen i det första yrket i Sverige är tjugofyra procent lägre än yrkeslönen i hemlandet. Yrkeslönen år 2003 är tolv procent högre än yrkeslönen i det första yrket i Sverige. Kategori 2 uppvisar ett mer flackt samband, vilket möjligen tyder på att man hade mindre specialiserade yrken i hemlandet. Kategori 3 tycks ha de största svårigheterna. Den initiala rörligheten nedåt är stor samtidigt som den efterföljande rörligheten uppåt är måttlig. Den

¹ Ser vi till fördelningen enligt ovan beskrivna yrkesgruppering hade tjugotvå procent ett lågstatusyrke och femtiofyra procent ett mellanstatusyrke som första yrke i Sverige. Vid intervjun 2003 hade endast fyra procent ett lågstatusyrke och fyrtiosex procent ett mellanstatusyrke.

Yrke i hemlandet	Hemlandet	Första yrke i Sverige	Nuvarande yrke i Sverige
Högstatus:			
<i>Kategori 1</i>			
Positionspoäng	3,0	2,3	2,8
Yrkeslön	23 400	18 400	20 700
<i>Kategori 2</i>			
Positionspoäng	3,0	2,1	2,5
Yrkeslön	19 500	16 800	18 800
<i>Kategori 3</i>			
Positionspoäng	3,0	2,0	2,2
Yrkeslön	19 700	15 700	17 300

Tabell 2
Positionspoäng och yrkeslön. Högstatusyrke i hemlandet*

* Se fotnot till tabell 1.

initiala rörligheten nedåt i yrkeslön är tjugotre procent medan rörligheten uppåt därefter endast är tio procent. Räknat i positionspoäng är svårigheten för kategori 3 än tydligare.

Flera förklaringar kan finnas till skillnaderna. En förklaring kan vara att den mest välutbildade gruppen är mest specialiserad, men att denna grupp också har lättare att tillgodogöra sig svensk utbildning, vilken sedan blir viktig för den uppåtgående rörligheten. Möjligen är också den förväntade avkastningen av svensk utbildning relativt stor för gruppen. Kategori 3 saknar akademisk utbildning. För den gruppen är det sannolikt mer personliga egenskaper som gjort att man hamnat i högstatusyrken i hemlandet. När man kommer till Sverige har man ingen akademisk utbildning att visa upp. Samtidigt har man inte heller erfarenhet av svenskt arbetsliv, där de personliga egenskaperna kunde ha genererat befordran och goda vitsord. Brisande erfarenhet av akademisk utbildning gör också att man kan förväntas ha svårare än de andra grupperna att i Sverige senare tillgodogöra sig sådan utbildning.

4. Avslutande diskussion

Både internationellt och i Sverige finns ett stort antal studier över hur invandrades inkomster och yrkesposition utvecklats i invandringslandet. Däremot finns det endast några enstaka studier om invandrarnas yrkesrörlighet från hemlandet och sedan därefter i invandringslandet. Studien som presenteras i denna artikel är därför tämligen unik.

Vår studie stöder ett U-format samband för yrkesrörligheten över tiden. Vi finner att detta samband är djupare för flyktingar med högstatusyrken i hemlandet och speciellt för de med lång akademisk utbildning. Den uppåtgående rörligheten i Sverige hinner inte bli fullständig trots att de under-

sökta invandrarakademikerna vistats minst fjorton år i Sverige. Detta får anses som nedslående och tyder på att det finns omständigheter som hindrar välutbildade invandrare från att ta sig fram på svensk arbetsmarknad. Sannolikt bidrog också 1990-talets svåra arbetsmarknad till svårigheter för invandrarakademiker att etablera sig på arbetsmarknaden.

Att personer med en utländsk akademisk utbildning inte ens på lång sikt erhåller yrken i nivå med sin utbildning utgör ett problem för svensk ekonomi. Varje år investeras stora resurser för att utbilda akademiker, samtidigt som det finns färdigutbildade invandrarakademiker vars förmåga och kunskaper inte kommer till användning. Sannolikt varierar bilden starkt mellan olika grupper av utrikes födda. För akademiker som deltar i internationell migration som ett led i en yrkeskarriär kan förloppet förväntas vara annat än för gruppen flyktingar, vilken är den vi studerat här.

Det finns flera tänkbara orsaker till att invandrade akademiker har svårt att finna jobb som motsvarar deras utbildningsnivå. I en tidigare studie (Ekberg och Rooth 2003) fann vi att det främst är akademiker med utomeuropeiskt ursprung som befinner sig i yrken under sin utbildningsnivå. Detta kan tyda på att risken för diskriminering är större för den gruppen eller att svenska arbetsgivare är osäkra på innebörden av en akademisk utbildning förvärvad i ett främmande utbildningssystem. Vidare har möjligen Högskoleverket större svårigheter att utvärdera akademiska utbildningar förvärvade i utomeuropeiska länder. Dessutom finns sannolikt också individer med en akademisk utbildning som inte direkt är användbar på svensk arbetsmarknad, som exempelvis individer med en juristutbildning från ett land med ett helt annat rättssystem än det svenska.

Vilken orsaken är till bristen på uppåtgående yrkesrörlighet hos invandrade akademiker bestämmer vilken typ av åtgärd som är mest lämplig för att bekämpa detta fenomen. Är det frågan om diskriminering eller arbetsgivares osäkerhet är åtgärder inriktade på att försöka ändra attityder och tillhandahålla information lämpliga. Är det frågan om svårigheter att utvärdera akademiska utbildningar (och därmed också svårigheter att ge riktig information om dessa) så skulle ett resurstillskott till Högskoleverkets utvärderingsavdelning kunna vara samhällsekonomiskt motiverat. Finns det invandrare med en akademisk utbildning som inte är direkt användbar på svensk arbetsmarknad så är det viktigt att dessa snabbt identifieras och får kompletterande utbildning.

Det finns också personer som i hemlandet arbetat i högstatusyrken, men som inte har en akademisk utbildning och därmed inte kan verifiera sin kompetens med någon form av utbildningsbevis. Enligt våra resultat tenderar denna grupp att vara mest utsatt på den svenska arbetsmarknaden. Vi anser därför att det är särskilt angeläget med insatser för att tydliggöra denna grupps kompetens.

Bauer, T och K Zimmermann (1999), "Occupational Mobility of Ethnic Migrants", *Working Paper* no 58, IZA, Bonn.

Chiswick B, Y L Lee och P Miller (2003), "Pattern of Immigrant Occupational Attainment in a Longitudinal Survey", *International Migration Quarterly Review*, vol 41, s 47-69.

Ekberg, J och D-O Rooth (2003), "Yrke och utbildningar på 2000-talets arbetsmarknad

– skillnader mellan inrikes och utrikes födda personer", *Rapport Integration* 2003, Integrationsverket, Norrköping.

Ekberg, J och D-O Rooth (2005), *Yrkesmobilitet för fyra invandrargrupper*, stencil, Växjö universitet och Högskolan i Kalmar.

Rooth, D-O (2004), *Selektion i LASS-studien*, stencil, Högskolan i Kalmar.

REFERENSER